

DAMASC

ISTORIA CELUI MAI VECHI ORAȘ LOCUIT PERMANENT

de Alexandru MĂCEȘANU

ABSTRACT

Once a tourist city, Damascus has long closed in on itself, deeply affected by the war started in 2011 and the international economic sanctions imposed on Syria (officially, the Syrian Arab Republic). It has experienced a deep crisis on all socio-economic levels, with unemployment and the cost of living rising alarmingly. Although it has been virtually closed for several years after ten years of war between the army and rebel troops in southern Damascus, the city is now trying to return to normality, with shops, restaurants, and other venues opening. Note that during the multi-sided civil war, courts, schools, and banks were never closed. But everywhere you can see the traces of the war: destroyed buildings, washed out roads. A city with a multi-millennial history, attacked by many enemies, Damascus has continued to endure through time, entering its right to eternity. As an irony of history, after the human losses suffered during the civil war, its population has not declined, with the latest estimates indicating 1.5 million inhabitants.

Introducere

Cu un destin tumultuos și deseori dramatic, Damascul este orașul care, prin ilustrul arhitect și inginer constructor Apolodor din Damasc (cca.60-cca.125 d.Hr.), se leagă într-un moment al său și de istoria strămoșilor noștri – construirea podului peste Dunăre (103-105 d.Hr.), necesar armatei romane pentru a cuceri Regatul Dac (campania militară din anii 105-106 d.Hr.) și, respectiv, realizarea la Roma a Forului lui Traian (107-117 d.Hr.), complex arhitectural unde se înalță și celebra columnă ce înfățișează scene de luptă din cele două războaie daco-romane (101-102 d.Hr. și, respectiv, 105-106 d.Hr.).

Denumirea orașului Damasc – în arabă دمشق (Dimashq) – provine din limba aramaică דרמשק (darmešeq) și înseamnă „loc bine udat”¹. Numele este probabil de origine pre-semitică, după cum opinează istoricul și jurnalistul britanic Peter Mansfield (1928-1996), în lucrarea O istorie a Orientului mijlociu: „[...] populația indigenă locală era un amestec de rase, atât neemite, sosite în principal din vest și din nord, cât și semite, venite mai ales dinspre est, din Peninsula Arabică. Cuvântul semit vine de la numele Sem, fiul cel mare al lui Noe, din care se presupune că se trag toate popoarele semite. În orice caz, termenul nu are conotație rasială, ci lingvistică, și a fost inventat spre sfârșitul secolului al XVIII-lea de istoricul german Schlözer² pentru a desemna limbile vorbite în Mesopotamia, Siria și Peninsula Arabică și care s-au răspândit în Africa de Nord, începând cu mileniul I î.Hr.”³.

Damascul este capitala Siriei de astăzi (oficial, Republica Arabă Siriană), fiind situat în sud-vestul țării, într-o oază deșertică, la poalele Munților Antiliban și străbătut de râul Barada. Supranumit „Orașul iasomei”⁴, a fost timp de secole foarte prețuit de călători, după cum îl descrie același Peter Mansfield: „orașul Damasc se înalță asemenea unui port la marginea apuseană a Deșertului Sirian care a constituit dintotdeauna o barieră mai greu de trecut decât Marea Mediterană”⁵. Cercetătorii apreciază că Damascul are o vechime de peste 9000 ani, numărându-se astfel printre cele mai vechi orașe locuite

permanent din lume. Ca mărime, este în prezent al doilea oraș din Siria, după Alep, având la un moment dat, înainte de începerea războiului civil sirian din 2011, în jur de 1,5 milioane de locuitori, dintre care 90% musulmani, iar 10% creștini⁶.

Este un oraș important nu numai pentru arabi, ci și pentru creștini, tradiția biblică spunându-ne că aici s-ar fi născut patriarhul Avraam sau că ar fi trecut prin acest oraș în drumul său spre sud, spre ținutul Canaan-ului, iar de aici l-a luat pe Eliezer, un om „din Damasc”, ca slujitor al familiei sale (Geneza 15:2), ori că pe drumul Damascului i s-a arătat Iisus Hristos celui care avea să devină Sfântul Apostol Pavel (Faptele 9:1-8). Tot aici l-ar fi ucis Cain pe fratele lui, Abel, iar la Moscheea cea mare, a Omeyyazilor – fostă veche catedrală creștină transformată ulterior în moschee –, se află înmormântat capul Sfântului Ioan Botezătorul. La Damasc sunt ridicate Capela Sfântului Pavel și Casa Sfântului Anania. Mai mult, o profeție spune că pe vârful Moscheii Omeyyazilor va coborî Iisus la Judecata de Apoi.

Începuturile

Prin metoda datării cu Carbon-14, s-a demonstrat că zona Tell Ramad – aflată acum la periferia Damascului – a fost locuită încă de la anul 6300 î.Hr. Conform Enciclopediei universale britanice, la Damasc, în bazinul râului Barada, s-au găsit inclusiv „dovezi arheologice ce datează din mileniul IV î.Hr.”⁷, atestându-se astfel faptul că acesta ar putea fi considerat „cel mai vechi oraș locuit”⁸. În aceeași lucrare enciclopedică se afirmă că cele mai vechi dovezi scrise referitoare la oraș se găsesc pe câteva tăblițe egiptene din secolul al XV-lea î.Hr. Astfel, Damascul apare pentru prima dată nominalizat⁹ ca atare pe lista geografică a faraonului Tutmes al III-lea (1481-1425 î.Hr.), care l-a și anexat în secolul menționat, după ce, în jurul anului 2500 î.Hr., primise statutul de oraș.

În sursele biblice, Damascul este consemnat drept capitala arameilor. De aramei se leagă și prima construcție sacră din oraș: un altar ridicat pentru a-l onora pe zeul Hadad¹⁰. În acest sens, istoricul Peter Mansfield

vorbește¹¹ despre valurile succesive de năvălitori care s-au năpustit în decursul timpului asupra fâșiei de teren care se întindea de-a lungul țărmului estic al Mediteranei – între Egipt și Turcia de astăzi – înainte și după aramei. Cei dintâi invadatori au fost sumerienii – popor neemit și foarte civilizată din Mesopotamia – care au dominat Siria pentru circa o mie de ani, începând cu anul 3500 î.Hr. Ei au fost învinși de amorțiții semiți, nomazi din centrul Arabiei, însă sumerienii și-au învățat cuceritorii cum să scrie și să cultive pământul. Au urmat babilonienii, apoi egiptenii, la jumătatea celui de-al treilea mileniu, aceștia din urmă fiind învinși de alți cotropitori, precum hitiții din Asia Mică. De prin anul 1600 î.Hr., locuitorii statorniciți în Siria și în Palestina au început să fie cunoscuți sub numele de cananeeni, care erau un amestec de popoare, unele venite de pe mare, altele din deșert.

În jurul anului 1400 î.Hr., pe coasta Levantului¹² se stabiliseră fenicienii, marinari iscusiți care au înființat colonii comerciale aproape pretutindeni pe țărmurile Mediteranei, chiar și pe țărmurile europene și africane ale Atlanticului. Un alt val de invadatori a sosit în centrul Arabiei – arameenii.¹³ În jurul anului 1200 î.Hr., arameenii preluaseră complet controlul asupra Damascului. Cultura au dobândit-o de la locuitorii mai civilizați statorniciți în Siria, însă limba lor semitică – aramaica – a devenit lingua franca (limba comună a popoarelor vorbitoare de limbi diferite) în regiune, fiind vorbită inclusiv de Iisus Hristos o mie de ani mai târziu. La un secol după fenicieni, evreii au invadat dinspre est ținutul Canaan-ului. Ei s-au confruntat cu un nou val de năvălitori veniți de peste Mediterană – filistenii¹⁴ – care au dat numele lor unei regiuni: Palestina, de la falastin, în arabă. Asirienii au invadat Siria în jurul anului 1100 î.Hr., iar la rândul lor au fost înfrânți și înlăturați de dinastia caldeeană din Babilon. Au urmat perșii, apoi cuceritorii conduși

de regele macedonean Alexandru cel Mare¹⁵ (356-323 î.Hr.), iar ulterior grecii și romanii.

Așadar, istoria Damascului este veche și glorioasă, atât înainte cât și după Hristos, orașul cunoscând mai multe valuri de stăpâniri: a Asiriei, în secolul VIII î.Hr., apoi a Babilonului, a Persiei, a Greciei și a Romei. A rămas sub dominație romană, apoi bizantină, până în anul 635 d.Hr., când a fost cucerit de arabi.

Perioada medievală

Sub dominația arabilor, Damascul a devenit capitală a dinastiei Omeyyazilor, imperiul arabo-islamic cunoscând o perioadă de mari cuceriri, de înflorire economică și mare strălucire culturală. Yazid ibn Mu'awiya ibn Abi Sufyan (cca.645-cca.683 d.Hr.), membru al familiei omeyyade, devine primul calif al Damascului, întemeind aici un califat ereditar. Despre această perioadă, prof.univ.dr. Nadia Anghelescu (1941-2021)¹⁶ menționa că, „[...] începând cu dinastia Omeyyadă, în sistemul de guvernare au [loc] numeroase schimbări: capitala se mută la Damasc, într-o zonă mai apropiată de Mediterana, destul de fertilă pentru a permite întreținerea unei curți care începe să le imite pe cele bizantine și sasanide¹⁷; se contruiesc moschei și alte edificii; se constituie o armată regulată, iar deseori administrația este ținută în mână de străini. După [anul] 690, araba devine limba administrației”¹⁸.

Odată cu introducerea limbii arabe în administrație, se bate o nouă monedă care înlocuiește monedele preluate de la sasanizi, care aveau imprimate chipuri umane. Noile monede purtau doar înscrisuri care proclamau, în arabă, unicitatea lui Allah¹⁹ și adevărul religiei predicate de

¹ Pe larg în WordSense Dictionary la <https://www.wordsense.eu/Damascus/> (accesat la 17.09.2022).

² August Ludwig von Schlözer (1735-1809) a fost un istoric, filolog, filosof, lingvist german, întemeietorul studiului critic al istoriei Evului Mediu al Rusiei.

³ Peter Mansfield, *O istorie a Orientului mijlociu*, Editura Humanitas, București, 2015, p.18.

⁴ Anabel Bachour, 2017, *Damascus, the City of Jasmine* (disponibil la <https://peacockplume.fr/food-travel/damascus-city-jasmine>, accesat la 03.08.2022).

⁵ Peter Mansfield, *op.cit.*, p.15.

⁶ Nina Evason, *Syrian Culture*, 2016, disponibil la <https://culturalatlas.sbs.com.au/syrian-culture/syrian-culture-religion> (accesat la 21.09.2022).

⁷ *Enciclopedia universală britanică*, ediția în limba română, vol. IV, Editura Litera, București, 2010, pp.350-351.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Pe larg în *Damascus summary*, 2020, disponibil la <https://www.britannica.com/summary/Damascus> (accesat la 18.09.2022).

¹⁰ În mitologia canaanenilor, Hadad sau Bal a fost zeul ploilor, al fulgerului și al trăsnetului, al vânturilor, al munților, dar și zeul vieții, rodniciei, un erou mitologic, reprezentat cu elemente tipice unui războinic (pe larg în *Hadad*, 2017, disponibil la <https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Hadad&oldid=1005779>, accesat la 22.09.2022).

¹¹ Pe larg în Peter Mansfield, *op.cit.*, pp.15-17.

¹² Levant (în limba arabă, Ash-Shām) este o regiune din Orientul Mijlociu încadrată la sud de Munții Taurus, la vest de Marea Mediterană și de Deșertul Arabiei, iar la est de Mesopotamia superioară (pe larg în *Levant*, 2021, disponibil la <https://www.britannica.com/place/Levant>, accesat la 21.09.2022).

¹³ Arameenii au fost populații semitice nomade din perioada Antichității, de pe teritoriul Palestinei, Siriei și Mesopotamiei (pe larg la *Aramaean*, 2008, disponibil la <https://www.britannica.com/topic/Aramaean>, accesat la 21.09.2022).

¹⁴ Filistenii – populație indo-europeană din antichitate, stabilită între secolele XIII-XI î.Hr. pe partea de sud-est a țărmului Mării Mediterane. De la numele biblic peliștim a derivat numele întregii regiuni locuite de aceștia, Palestina (pe larg la Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Cine au fost cu adevărat misterioșii filistenii, cei mai neîmpăcați dușmani ai evreilor. Ce spun specialiștii*, în „Adevărul”, 2021, disponibil la <https://adevarul.ro/stiri-locale/botosani/cine-au-fost-cu-adevarat-misterioșii-filistenii-2137785>, accesat la 22.09.2022).

¹⁵ Alexandru cel Mare a fost un rege al Macedoniei, renumit pentru calitățile sale de strateg și lider militar, care a creat și condus până la moartea sa cel mai mare imperiu cucerit din istorie (pe larg la Alexandru Bogdan Stan, în *Alexandru cel Mare- lord al războiului și cuceritor al Orientului*, disponibil la <https://historia.ro/sectiune/general/alexandru-cel-mare-lord-al-razboiului-si-cuceritor-573333.html>, accesat la 22.09.2022).

¹⁶ Nadia Anghelescu a fost doctor în filologie arabă, cu titlul obținut la Universitatea din București. Aceasta a deținut o vastă expertiză în lingvistica arabă, antropologie, cultura și civilizația arabă, cu activitate didactică la instituții de învățământ superior din țară și din străinătate, precum și activitate publicistică în domeniul limbii și culturii arabe, cu volume traduse în mai multe țări (pe larg în *In memoriam prof. univ. dr. Nadia Anghelescu, fondatoare a școlii de arabistică din România (1941-2021)*, disponibil la <https://unibuc.ro/in-memoriam-prof-univ-dr-nadia-anghelescu-fondatoare-a-scolii-de-arabistica-din-romania-1941-2021/>, accesat la 22.09.2022).

¹⁷ Imperiul Sasanid a fost ultimul imperiu persan preislamic, din perioada sec. al III-lea- sec. al VII-lea (pe larg în *The Sasanian Empire 224-651 A.D.*, disponibil la https://metmuseum.org/toah/hd/sass/hd_sass.htm, accesat la 23.09.2022).

¹⁸ Nadia Anghelescu, *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură*, Editura Polirom, Iași, 2009, p.38.

¹⁹ *Unicitatea lui Allah*, care în arabă este denumit *Tawhid*, reprezintă cel mai important concept în religia musulmană, care exprimă monoteismul, respectiv că Allah este unic și indivizibil (pe larg la <https://www.britannica.com/topic/tawhid>, accesat la 25.09.2022).

către mesagerul Său²⁰. Nu numai la Damasc, ci și la Alep, Medina și Ierusalim începe construirea unor grandioase edificii. La Ierusalim se construiește, de exemplu, Cupola Stâncii – Qubbatal-Şaḥra²¹, numită în mod incorect de către europeni „Moscheea lui ‘Umar” (al treilea loc sfânt al islamului²², apoi în noile teritorii cucerite, la Qayrawan, primul centru arab din Maghreb și la Cordoba, capitala arabă a regiunii Al-Andalus din Peninsula Iberică, încep să se înalțe moschei noi, în esență, toate după același plan de construcție²³.

Pe lângă introducerea unei monede proprii, se extinde și se dezvoltă serviciul poștal, folosindu-se ștafete cu cai pentru transportul călătorilor sau transmiterea mesajelor între Damasc și capitalele provinciilor. Serviciul era destinat în primul rând notabililor, iar ștafetarii aveau, printre altele, obligația de a-l informa pe calif despre toate evenimentele importante din teritorii.

În această perioadă, autoritatea califului continuă să se întărească, pe măsură ce granițele imperiului se extind spre Maghreb și pe coasta atlantică a Marocului, pregătindu-se invazia Peninsulei Iberice, iar la extrema cealaltă, arabii cucerind teritoriul de dincolo de Khurasan, până în Valea Oxus-ului (în prezent, râul Amu Daria, în nordul Afganistanului), înaintând spre nord-vestul Indiei. Cercetătorii istoriei arată²⁴ că în timpul califului ‘Abd-al-Malik²⁵ (644-705) și al celor patru fii care i-au urmat, dinastia de la Damasc atinge apogeul puterii și al gloriei. Sub al-Walīd²⁶ și Ibn Hišām²⁷, imperiul islamic se întinde de la Oceanul Atlantic și Munții Pirinei, de la fluviul Ind la granițele Chinei – un teritoriu neegalat vreodată în Antichitate, depășit ca dimensiune doar în epoca modernă, de către Imperiul Britanic ori de Rusia Imperială.

Ca realizări remarcabile din timpul Califatului de la Damasc se numără și alte monumente arhitectonice,

câteva păstrate până astăzi. Astfel, în Palestina, califul Sulaymān (674-717)²⁸ construiește orașul al-Ramla pe ruinele unei vechi cetăți și își stabilește aici reședința. După cum notează profesorul Philip K. Hitti (1886-1978), zidurile palatului s-au păstrat până în perioada Primului Război Mondial, iar minaretul Moscheii Albe (care după Moscheea Omeyyadă din Damasc și Domul Stâncii de la Ierusalim, a devenit cel de-al treilea sanctuar important), poate fi admirat și astăzi, așa cum a fost reconstruit de mameluci la începutul secolului al XIV-lea. Aproape de Domul din Ierusalim, în partea sudică a perimetrului sacru, califul ‘Abd-al-Malik a construit o altă moschee, probabil în locul unei biserici vechi. Popular, moscheea este cunoscută ca al-Masḡid al-Aqṣa²⁹ („moscheea cea mai îndepărtată”), dar în sens mai general expresia desemnează întregul ansamblu de sanctuare din zonă, numit și al-Ḥaram al-Šarīf („sanctuarul cel preacinstit”) – al treilea loc sacru după cele de la Mecca și Medina.

Dar cele mai mari realizări arhitectonice omeyyade provin din perioada relativ pașnică și prosperă a domniei lui al-Walīd, fiul lui ‘Abd-al-Malik. Atât de mare era pasiunea califului pentru arhitectură, încât, în vremea sa, arta de a construi devenise la Damasc un subiect de conversație la fel de apreciat ca și gastronomia și moralitatea sexuală în timpul califului Sulaymān sau ca religia și Coranul în timpul lui ‘Umaribn-‘Abd-al-‘Azīz³⁰ (680-720). Al-Walīd, care a trăit numai 40 de ani, a extins și redecorat marea moschee de la Mecca, a refăcut-o pe cea de la Medina, a construit în Siria școli și lăcașuri de rugăciune și a creat instituții speciale pentru leproși și invalizi. Acum apar aici și primele orfelinate și aziluri de îngrijire a bătrânilor singuri, sub cheltoiuala statului sau a unor persoane înstărite. El a fost, probabil, primul suveran medieval care a construit spitale pentru bolnavi cronici, iar numeroasele lazarete înființate ulterior în

Occident au urmat exemplul islamic. Califul al-Walīd aduce cupola strălucitoare de aramă a unei biserici din Baalbek și o instalează peste cupola moscheii tatălui său la Ierusalim. Cel mai semnificativ succes a constat în transformarea, între anii 705-706 d.Hr., la 82 de ani după Hegira și la 70 de ani după cucerirea orașului, catedralei Sfântului Ioan Botezătorul de la Damasc, capturată de la supușii săi creștini, într-unul dintre cele mai importante lăcașuri din lume. Biserica adăpostea capul Sfântului Ioan Botezătorul, relicvă ce se găsește și acum la un altar din moschee (fiind motivul pentru care, în anul 2001, Papa Ioan Paul al II-lea a vizitat lăcașul sfânt, fiind astfel cel dintâi papă care a intrat într-o moschee), care data din timpul împăratului bizantin Theodosius I (379-395 d.Hr.), ridicată la rândul ei pe ruinele unui templu roman închinat zeului Jupiter³¹. Moscheea omeyyadă³² este considerată și astăzi cel de-al patrulea sanctuar al islamului, după cele trei: Al-Ḥarām de la Mecca, Medina și Ierusalim. Ca dovadă de necontestat a trecutului creștin al edificiului din Damasc, pe pragul de sus al portalului sudic al moscheii s-a păstrat până astăzi o inscripție în limba greacă veche (în română, „Împărăția Ta, Iisuse Hristoase, e o împărăție veșnică, iar oblăduirea Ta va fi în veacul veacului”).

În această perioadă, preluând în creațiile lor elemente siriene și elenistico-bizantine, arabii din Damascul omeyyad erau faimoși pentru mozaicurile și plăcile de faianță multicolore folosite la ornamentația exteriorului și interiorului palatelor și moscheilor, pentru obiectele de sticlă de mare finețe, pentru vitraliile viu colorate, marea moschee din oraș având 74 de asemenea vitralii de formă ogivală. Ca element de arhitectură, arcul în formă de potcoavă, apărut în anul 709 d.Hr. tot în moscheea omeyyazilor din Damasc, a fost mult folosit după aceea, atât de arabi, cât și de către italieni, spanioli și francezi. Aici, arabii au introdus minaretul – în prima menționare a unui minaret la o moschee omeyyadă din Damasc se spune explicit că acesta fusese un turn de pază al Catedralei Sfântul Ioan. Inclusiv mihrāb-ul – nișa dintr-un perete al moscheii care indică direcția de rugăciune – a fost un element preluat ulterior de la biserici.

Negustorii Damascului din această epocă erau renumiți pentru comercializarea țesăturilor de mătase,

bumbac și lână, adeseori cu broderii artistice și aplicații decorative de perle și pietre prețioase, ca și pentru covoarele lor viu colorate. La Damasc, dar nu numai acolo, în apropierea moscheii funcționau băi publice, precum și latrine publice îngrijite, cu plată.

Una dintre cele mai importante personalități ale epocii, prin intermediul căreia islamul a intrat în contact cu gândirea creștină și greacă a fost Sfântul Ioan Damaschinul, supranumit Chrysorrhoeas („cel cu limbă de aur”), după cum predecesorul său cu același nume, din Antiohia, fusese supranumit Chrysostomos. Deși scria în greacă, Ioan era sirian, având drept limbă maternă aramaica, dar pe lângă aceste două limbi știa și araba. Bunicul său, Manṣūūr ibn-Sarḡūn, era administratorul financiar al Damascului în momentul cuceririi orașului de către arabi. El este cel care, împreună cu episcopul de aici, a pus la cale capitularea orașului, apoi s-a menținut în funcție în timpul administrației islamice până când postul a fost preluat de tatăl lui Ioan. În tinerețe, Ioan participa la petrecerile califului și ale fiului acestuia și și-a succedat tatăl în funcția cea mai importantă în stat. Nu la mult timp după ce a împlinit 30 de ani, a renunțat la toate pentru a duce, până la moartea sa, în anul 748 d.Hr., o viață ascetică și pioasă la mănăstirea Sf. Sāba, de lângă Ierusalim. Printre lucrările sale se numără dialogul cu un sarazin³³ asupra naturii divine a lui Hristos și a liberului arbitru, care se dorea a fi o apologie a creștinismului, un adevărat ghid al creștinilor în disputele cu musulmanii. Ioan Damaschinul este considerat cel mai mare și ultimul teolog al Bisericii Orientale Creștine. În literatura ecleziastică, imnurile pe care le-a compus (unele prezente și astăzi în culegerile de imnuri protestante) nu au fost nicicând egale de vreun alt poet al Bisericii Creștine. Ca imnolog, teolog, orator, scriitor polemic, părinte al muzicii și inițiator al canoanelor bizantine în artă, el va rămâne mereu un reprezentant de seamă al Bisericii în timpul califatului³⁴.

Remarcabile sunt două evenimente, ambele legate de Damasc și de cucerirea Peninsulei Iberice, cu trimitere la dinastia omeyyazilor. Primul se referă la relația dintre guvernatorul Maghrebului, Musa ibn Nusair³⁵ și, respectiv, Ṭāriq ibn Ziyād³⁶, berberul eliberat

²⁰ Profetul Muhammad (cca.570-cca.632) este întemeietorul religiei musulmane și considerat mesager al lui Allah, ale cărui revelații religioase au fost sintetizate în Coran, cartea sacră a acestei religii (pe larg la Nicolai Sinai și William Montgomery Watt, *Muhammad*, 2022, disponibil la <https://www.britannica.com/biography/Muhammad>, accesat la 25.09.2022).

²¹ Pe larg în *Cupola Stâncii din Ierusalim*, disponibil la <https://www.infotour.ro/ghid-turistic/monumente/cupola-stancii-din-ierusalim-10211>, (accesat la 18.09.2022).

²² Pe larg în *Moscheea lui Omar (Cupola Stâncii) - unul dintre cele mai importante monumente musulmane*, disponibil la <https://enigmatica.ro/moscheea-lui-omar-cupola-stancii-unul-dintre-cele-mai-importante-monumente-musulmane/> (accesat la 18.09.2022).

²³ Albert Hourani, *Istoria popoarelor arabe*, traducere de Irina Vainovski-Mihai, Editura Polirom, Iași, 2015, pp.42-47.

²⁴ Philip K. Hitti, *Istoria arabilor*, traducere de Irina Vainovski-Mihai, Editura All, București, 2008, pp.135-147.

²⁵ Abd al-Malik ibn Marwan ibn al-Hakam a fost al cincilea calif din dinastia Omeyyazilor, care a domnit la sfârșitul secolului al VII-lea (pe larg la <https://www.britannica.com/biography/Abd-al-Malik-Umayyad-caliph>, accesat la 25.09.2022).

²⁶ Al-Walid ibn Abd al-Malik ibn Marwan a fost al șaselea calif din dinastia Omeyyazilor (pe larg la <https://www.britannica.com/biography/al-Walid>, accesat la 25.09.2022).

²⁷ Abū Muḥammad ‘Abd al-Malik ibn Hishām ibn Ayyūb al-Ḥimyarī al-Mu‘āfirī al-Baṣrī sau Ibn Hishām este editorul biografiei profetului Muhammad, concepută de istoricul arab Ibn Ishaq (pe larg la Nicolai Sinai și William Montgomery Watt, *Muhammad*, 2022, disponibil la <https://www.britannica.com/biography/Muhammad>, accesat la 25.09.2022).

²⁸ Sulaymān ibn ‘Abd al-Malik a fost al șaptelea calif omeyyad. Domnia acestuia a început în calitate de guvernator și a durat doi ani (pe larg la <https://www.britannica.com/biography/Yazid-ibn-al-Muhallab>, accesat la 25.09.2022).

²⁹ Pe larg la <https://www.britannica.com/topic/Al-Aqsa-Mosque> (accesat la 20.09.2022).

³⁰ Umar ibn Abd al-Aziz, sau Umar al II-lea a fost cel de-al optulea calif din dinastia Omeyyazilor, care a contribuit semnificativ la reformarea societății (pe larg la <https://www.britannica.com/biography/Umar-II>, accesat la 28.09.2022).

³¹ Jupiter (Iupiter) reprezintă zeul suprem în mitologia romană, responsabil cu legile. Acesta este echivalentul lui Zeus din mitologia greacă (pe larg la <https://www.britannica.com/topic/Jupiter-Roman-god>, accesat la 28.09.2022).

³² Moscheea Omeyyadă sau Marea Moschee a Damascului este unul dintre cele mai importante lăcașe de cult ale musulmanilor, aflată în centrul istoric al Damascului, unde se presupune că se află Capul Sfântului Ioan Botezătorul (pe larg la *Marea Moschee din Damasc (a Omeyazilor) „leagă” creștinismul de islam*, disponibil la <https://enigmatica.ro/marea-moschee-din-damasc-a-omeiazilor-leaga-crestinismul-de-islam/>, accesat la 15.09.2022).

³³ Antoine Borrot, Fred M. Donner, *Christians and others in the Umayyad State*, The University of Chicago, 2016, disponibil la <https://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/lamine1.pdf> (accesat la 20.09.2022). Sarazini (subst. și adj. etnic) este denumirea pe care Occidentul medieval o folosea pentru a se referi la musulmanii arabi.

³⁴ Philip K. Hitti, *op.cit.*, pp.160-161.

³⁵ Musa Ibn Nusair a fost un guvernator și un general care a activat în timpul conducerii califului omeyyad Al-Walid I. Acesta a avut în administrarea sa provinciile musulmane din zona Africii de Nord (pe larg la Michael Brett, Brian Wrangington și Abun-Nasr, *North Africa*, 2022, disponibil la <https://www.britannica.com/place/North-Africa>, accesat la 28.09.2022).

³⁶ Ṭāriq ibn Ziyād a fost un general arab responsabil cu campania musulmană în Peninsula Iberică desfășurată în secolul al VIII-lea, care s-a încheiat prin cucerirea Hispaniei vizigote (pe larg la <https://www.britannica.com/biography/Tariq-ibn-Ziyad>, accesat la 28.09.2022).

de Musa și trimis în fruntea unei armate să debarce în Gibraltar. Orientalistul francez Jean-Paul Roux, în *Istoria războiului dintre islam și creștinătate* (622-2007).

Un conflict teribil, arată³⁷ că după ce îl învinge pe Roderic, regele vizigot, la nord de Cadiz, pe Rio Guadalete, Tariq nu se mai împiedică de nimeni și de nimic să cucerească întreaga Spanie. Cucerește Malaga și asediază Cordoba, ocupă Toledo, Guadalajara și ajunge în fața orașului Saragossa. Succesele lui depășesc așteptările lui Musa ibn Nusair, care devine invidios și neliniștit. Guvernatorul Maghrebului vine el însuși în fruntea unei armate și invadează alte orașe spaniole, neocupate încă de Tariq: Sevilla, Carmona, Hispalis, Marida. Îl convoacă pe Tariq, căruia îi retrace comanda trupelor și îl aruncă în închisoare. Însă Tariq este eliberat din ordinul califului din Damasc și repus în funcția de comandant, iar Musa este obligat să colaboreze cu el. Cucerirea orașelor din Spania continuă, însă rivalitatea dintre cei doi conducători arabi crește pe măsură. Califul îi convoacă la Damasc, la judecată, iar primul care ajunge este Tariq care este absolvit de orice vină. La sfârșitul anului 714, după ce își lasă fiul guvernator în Spania, Musa vine și el la Damasc, puțin înainte de moartea califului al-Walīd, unde este arestat, torturat, condamnat la plata unei amenzi atât de grele încât n-ar fi putut s-o plătească niciodată și își sfârșește zilele ca un cerșetor. Cu siguranță serviciile aduse și victoriile răsunătoare obținute de unul dintre cei mai mari războinici ai islamului au fost răsplătite cum nu se poate mai rău.

Cel de-al doilea eveniment – cu toate că ultimul calif omeyyad și urmașii lui fuseseră uciși, impunându-și dominația califatul abbasid – vizează întemeierea la Cordoba a unui emirat omeyyad care, prin marea sa, care a ajuns, se va transforma în califat, rivalizând cu cel de la Bagdad. Profesorul Philip K. Hitti relatează³⁸ povestea lui ‘Abd-al-Raḥmān I ibn-Mu‘āwiya (731-738), nepot al lui Hišām, al zecelea calif de la Damasc, care a reușit să se salveze, ascunzându-se timp de 5 ani în Palestina, Egipt și nordul Africii. Găsindu-și susținători, el trece cu armata în Hispania vizigotă și cucerește Cordoba, declarându-se emir al orașului. Nici urmașii lui nu se declară califi, pentru a nu intra în conflict cu dinastia abassidă, administrația arabă întemeiată de el durând aproape trei secole (756-1031). Emiratul omeyyad de la Cordoba a atins apogeul în timpul celui de-al optulea emir, ‘Abd-al-

Raḥmān III (912-961), fiind primul care a adoptat titlul de calif, în anul 929. Prin marea sa și opulența sa, Cordoba a devenit rivala occidentală a Bagdadului abbasid.

Dar marea Damascului din perioada glorioasă a califatului omeyyad este pe cale să dispară. Istoricul literar român Ovidiu Drimba, un celebru cercetător al istoriei, culturii și civilizației lumii, scria că mișcarea anti-omeyyadă a apărut în Iran, în anul 747 și reclama tronul califal exclusiv pentru membrii familiei lui Muhammad, adică pentru descendenții lui Abbas, unchiul Profetului: „Trei ani mai târziu, trupele rebelilor înving ultima rezistență a armatelor omeyyade și Abu I Abbas este proclamat calif în marea moschee din Kufa, fondând o nouă dinastie și inaugurând o perioadă profund diferită în istoria islamului”³⁹. Dinastia abbasidă mută capitala de la Damasc la Bagdad, iar în timpul celor cinci secole de domnie (750-1258) imperiul arabo-islamic cunoaște alte profunde transformări.

Între anii 1348 și 1349, jumătate din populația Damascului a fost ucisă de ciumă (o pandemie de ciumă bubonică manifestată în Afro-Eurasia în perioada 1346-1353). În anul 1400, Siria a căzut pentru un veac sub dominația mongolă. Ocupată ulterior de turci – în anul 1516 – a rămas în cadrul Imperiului Otoman aproape patru secole.

Epoca modernă

În primii ani ai secolului al XX-lea, sentimentele naționaliste din Damasc, inițial din interese culturale, au început să capete o tentă politică, în mare parte ca reacție la programul de turcizare al Comitetului pentru Unire și Progres instituit de guvernul de la Istanbul, în anul 1908. Uciderea prin spânzurare a unor intelectuali patrioți de către Jamal Pașa⁴⁰, guvernatorul Damascului, la Beirut și Damasc în 1915 și 1916, a alimentat și mai mult sentimentul naționalist, iar în anul 1918, pe măsură ce forțele rebeliunii arabe și forțele imperiale britanice se apropiau, locuitorii au deschis focul asupra trupelor otomane aflate în retragere.

La 1 octombrie 1918, Thomas Edward Lawrence (1888-1935), un ofițer britanic care a câștigat respectul arabilor, contribuind la antrenarea și disciplinarea lor, a intrat triumfător în Damasc, în fruntea unei oștiri numeroase. *Lawrence al Arabiei* s-a remarcat în special

în timpul bătăliei de la Deraa, trupele conduse de el numărând doar 3.000 de războinici arabi, însă sub coordonarea sa inteligentă, aceștia au învins o armată de peste 50.000 de militari turci. Două zile mai târziu, pe 3 octombrie 1918, forțele rebeliunii arabe, conduse de prințul Faisal, au intrat și ele în Damasc⁴¹. În țară a fost numit un guvern militar sub conducerea lui Shukri Pașa, iar ulterior Faisal ibn Hussein (1885-1933) a fost proclamat rege al Regatului Arab al Siriei (fiind însă expulzat în scurt timp).

În noiembrie 1917, noul guvern bolșevic din Rusia a dezvăluit *Acordul Sykes-Picot*⁴² prin care Marea Britanie și Franța aranjaseră împărțirea estului arab între ele. În context, urmează o nouă declarație franco-britanică, din 17 noiembrie 1918, care promitea „eliberarea completă și definitivă a popoarelor asuprite de atâta vreme de turci”⁴³. În martie 1919, Congresul Național Sirian a adoptat o constituție democratică. Cu toate acestea, Conferința de la Versailles (din 1919) acordase Franței un mandat de stăpânire asupra Siriei, ceea ce face ca în 1920 o armată franceză comandată de generalul Mariano Goybet (1861-1943) să traverseze Munții Antiliban, iar după ce învinge o mică expediție defensivă siriană, în bătălia de la Maysalun, intră în Damasc, ocupându-l pentru câțiva ani.

O revoltă a druzilor din regiunea Hauran, pornită în anul 1925, s-a extins și la Damasc, francezii suprimând-o cu brutalitate și bombardând orașul la data de 9 mai 1926. Drept urmare, zona orașului antic a ars, iar de atunci a fost cunoscută sub numele al-Hariqa („focul”)⁴⁴. Ulterior, orașul vechi a fost înconjurat cu sârmă ghimpată, pentru a preveni infiltrarea rebelilor din Ghouta, iar în afara zidurilor nordice a fost construit un drum nou pentru a facilita circulația vehiculelor blindate.

La 21 iunie 1941, la două săptămâni după lansarea campaniei aliate din Siria-Liban⁴⁵, Damascul a fost

capturat de sub stăpânirea armatei franceze a regimului de la Vichy de o forță mixtă britanică-indiană și franceză liberă. Pe 29 mai 1945, francezii au bombardat din nou Damascul, dar forțele britanice au intervenit și militarii francezi au fost nevoiți să se retragă, ceea ce a condus la independența deplină a Siriei (Republica Siria), declarată la 17 aprilie 1946.

Între anii 1958-1961, în cadrul Republicii Arabe Unite, Siria a făcut parte dintr-o uniune cu Egiptul, însă după trei ani, Siria părăsea respectiva organizare politico-administrativă care, între timp, în urma aderării Yemenului, devenise Statele Arabe Unite.

Secolul al XXI-lea

În ianuarie 2012, ciocnirile⁴⁶ dintre armată și rebeli în cadrul războiului civil sirian au ajuns la periferia Damascului, împiedicând oamenii să părăsească sau să ajungă la casele lor, mai ales când operațiunile de securitate s-au intensificat⁴⁷. Până în iunie 2012, sute de mii de gloanțe și obuze au lovit casele din Damasc, în timp ce trupele se luptau pe străzi cu Armata Siriană Liberă. Potrivit activiștilor⁴⁸, cel puțin trei obuze de tanc au lovit zonele rezidențiale din cartierul central Qaboun din Damasc. Schimburile intense de focuri ale puștilor de asalt au provocat numeroase distrugerii materiale și umane, potrivit înregistrărilor video ale locuitorilor publicate online⁴⁹. Suburbia Ghouta din Damasc a suferit bombardamente puternice în decembrie 2017, iar un nou val de bombardamente, cunoscut sub numele de Ofensiva Rif Dimashq⁵⁰, a început în februarie 2018⁵¹. La 20 mai 2018, Damascul și întreaga guvernare Rif Dimashq au intrat pe deplin sub control guvernamental pentru prima dată în șapte ani de la evacuarea taberei Yarmouk, infiltrată de organizația teroristă Daesh (cunoscută și sub numele de Statul Islamic)⁵².

³⁷ Pe larg în Jean-Paul Roux, *Istoria războiului dintre islam și creștinătate* (622-2007). Un conflict teribil (traducere de Lucia Postelnicu Pop), Editura Artemis, București, 2007, pp.49-53.

³⁸ Philip K. Hitti, op.cit., pp.320-323.

³⁹ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.253.

⁴⁰ Jamal Pașa a fost un comandant militar și politician otoman, membru al triumviratului militar al celor Trei Pași care a condus Imperiul Otoman în Primul Război Mondial. Pașa era funcția de guvernator al unei provincii din Imperiul Otoman sau titlu al vizirilor și al unor înalți demnitari turci din trecut (pe larg la Michael Duffy, *Who's who- Ahmed Djemal Pasha*, 2009, disponibil la: <https://firstworldwar.com/bio/djemal.htm>, accesat la 29.09.2022).

⁴¹ Priscilla Mary Roberts, *World War I: a Student Encyclopedia*, Editura ABC-CLIO, 2006, p.657.

⁴² *Acordul Sykes-Picot* din 1916 reprezintă o înțelegere secretă între Anglia și Franța, care cuprindea organizarea sferelor de influență a unor teritorii care urmau a fi cucerite de Puterile europene (pe larg la Denisa Miron, *Acordul Sykes-Picot, originea haosului din Orientul Mijlociu*, 2016, disponibil la https://stiripesurse.ro/acordul-sykes-picot-originea-haosului-din-orientul-mijlociu_995439.html, accesat la 20.09.2022).

⁴³ Pe larg în *Anglo French Declaration*, disponibil la: <https://balfourproject.org/anglo-french-declaration/> (accesat la 20.09.2022).

⁴⁴ Pe larg în *Al-Hariqa and Destructive Renovation*, disponibil la: <https://hiddencities.wordpress.com/2009/03/15/al-hariqa-and-destructive-renovation/>, (accesat la 20.09.2022).

⁴⁵ Pe larg la Catie Gilchrist, *The Syria-Lebanon Campaign, June-July 1941*, disponibil la <https://www.anzacmemorial.nsw.gov.au/our-stories/our-stories/syria-lebanon-campaign-june-july-1941> (accesat la 20.09.2022).

⁴⁶ Pe larg în *Syrian Civil War*, disponibil la: <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Civil-war> (accesat la 19.09.2022).

⁴⁷ Pe larg la Lucy Rodgers, David Gritten, James Offer, Patrick Assare, *Syria: The Story of the Conflict*, 2016, disponibil la: <https://bbc.com/news/world-middle-east-26116868> (accesat la 20.02.2022).

⁴⁸ *Ibidem* (accesat la 19.09.2022).

⁴⁹ Pe larg în *Heavy gunfire in Syria's Capital During Weekend*, disponibil la <https://www.haaretz.com/heavy-gunfire-in-syria-s-capital-during-weekend-1.5174650> (accesat la 20.02.2022).

⁵⁰ Pe larg în *Rif Dimashq Governorate Campaign*, disponibil la https://military-history.fandom.com/wiki/Rif_Dimashq_Governorate_Campaign (accesat la 22.02.2022).

⁵¹ Ofensiva Rif Dimashq (februarie-aprilie 2018) reprezintă încercarea Armatei Arabe Siriene de a captura suburbia Ghouta de Est, controlată de rebeli din timpul Războiului Civil Sirian (pe larg în *Rif Dimashq Governorate Campaign*, disponibil la https://military-history.fandom.com/wiki/Rif_Dimashq_Governorate_Campaign, accesat la 22.02.2022).

⁵² Pe larg în *Syria war: Army takes full control of Damascus after ousting IS*, 2018, disponibil la: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44198304> (accesat la 20.02.2022).

Obținând un punctaj de numai 30,7, dintr-un maximum de 100 puncte⁵³, în clasamentul organizat de publicația „The Economist”, în septembrie 2019, Damascul a intrat în Guinness World Records drept cel mai puțin indicat oraș pentru locuit, luându-se în calcul peste 30 de indicatori precum: stabilitate, sănătate, cultură, mediu, educație și infrastructură.

Concluzii

Istoria celui mai vechi oraș locuit permanent din lume a cunoscut perioade de mare înflorire economică și culturală, dar și de decădere materială și umană. Fiind ținta poftei de cucerire a atâtor popoare, Damascul a fost stăpânit de numeroase administrații, unele benefice, altele care au condus doar la distrugerea sa. Astfel, în timpul războiului civil sirian, a ajuns un oraș distrus, nefrecventabil, în pofida unei civilizații străvechi și a atâtor evenimente desfășurate aici, care au intrat în cultura universală.

Altădată oraș turistic, Damascul s-a închis pentru mult timp în el însuși, fiind profund afectat de război și de

sanctiunile economice internaționale impuse Republicii Arabe Siriene. A cunoscut o profundă criză pe toate palierele socio-economice, crescând alarmant șomajul și costul vieții. Deși a fost mai mulți ani cvasi-închis, după 11 ani de război între armată și trupele rebele din sudul Damascului, orașul încearcă astăzi să-și revină la normalitate, deschizându-se magazinele, restaurantele și alte locații. De remarcat că în timpul războiului intern, instanțele judecătorești, școlile și băncile nu au fost niciodată închise. Peste tot se văd însă urmele războiului: clădiri distruse, drumuri desfundate. Nici marea moschee omeyyadă nu a fost cruțată, această minune arhitecturală din secolul VIII fiind lovită, în anul 2013, cu opt lovituri de mortiere și o rachetă. Explozii se mai aud și în prezent – pe 10 iunie 2022, de exemplu, aeroportul și unele clădiri din jurul lui fiind bombardate de aviație, acțiune atribuită armatei israeliene⁵⁴.

Oraș cu istorie multimilenară, atacat și parțial distrus de mulți cotropitori, Damascul a continuat să dăinuască, câștigându-și dreptul la veșnicie. Ca o ironie a istoriei, după pierderile umane suferite în timpul războiului civil intern, populația lui nu a scăzut, cele mai recente estimări⁵⁵ indicând 1,5 milioane locuitori.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Anghelescu, Nadia, *Limba și cultură în civilizația arabă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
Anghelescu, Nadia, *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură*, Editura Polirom, Iași, 2009.
Anghelescu, Nadia, *Noi și orientul arab*, Editura Polirom, Iași, 2016.
Barker, Alex, *The Alliesenter Damascus*, vol.48, nr.10, Editura HistoryToday, Londra, 1998.
Borrut Antoine, Donner Fred M., „*Christians and others in the Umayyad State*”, The University of Chicago, 2016.
Burckhardt, Titus, *La civilización hispano-árabe*, Alianza, Madrid, 2005.
Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
Enciclopedia universală britanică, traducere de Cornelia Marinescu și Ilieș Câmpeanu, Editura Litera București, 2010.
Hitti, Philip K., *Istoria arabilor*, Ediția a X-a, traducere de Irina Vainovski-Mihai, Editura ALL, București, 2008.
Hourani, Albert, *Istoria popoarelor arabe*, traducere de Irina Vainovski-Mihai, Editura Polirom, Iași, 2015.
Mansfield, Peter, *O istorie a Orientului mijlociu*, Editura Humanitas, București, 2015.
Roberts, Priscilla Mary, *World War I: a Student Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, 2006.
Roux, Jean-Paul, *Istoria războiului dintre islam și creștinătate (622-2007). Un conflict teribil*, traducere de Lucia Postelnicu Pop, Editura Artemis, București, 2007.
Saunders, J. J., *A History of Medieval Islam*, Taylor & Francis e-Library, New York, 2002.
Tartler, Grete, *Înțelepciunea arabă. De la preislam la hispano-arabi*, Editura Polirom, Iași, 2014.
Thoraval, Yves, *Dicționar de civilizație musulmană*, traducere, adaptare și completări de Nadia Anghelescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.

Site-uri web:

Al-Hariqa and Destructive Renovation, disponibil la <https://hiddencities.wordpress.com/2009/03/15/al-hariqa-and-destructive-renovation/> (accesat la 20.09.2022)
Anglo French Declaration, disponibil la <https://balfourproject.org/anglo-french-declaration/> (accesat la 20.09.2022)
Aramaean, 2008, disponibil la <https://www.britannica.com/topic/Aramaean> (accesat la 21.09.2022)
Bachour, Anabel, 2017, *Damascus, the City of Jasmine*, disponibil la <https://peacockplume.fr/food-travel/damascus-city-jasmine> (accesat la 03.08.2022)

⁵³ Pe larg în *Least habitable city*, disponibil la <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/100393-least-habitable-city> (accesat la 12.09.2022).

⁵⁴ Pe larg în *Syria says Damascus airport operations suspended after Israeli strikes*, 2022, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/14/syria-damascus-airport-bombed/> (accesat la 18.08.2022).

⁵⁵ Statistica disponibilă la <https://all-populations.com/en/sy/population-of-damascus.html> (accesat la 20.09.2022).

Borrut, Antoine, Donner, Fred M., *Christians and others in the Umayyad State*, The University of Chicago, 2016, disponibil la <https://oi.uchicago.edu/sites/oi.uchicago.edu/files/uploads/shared/docs/lamine1.pdf> (accesat la 20.09.2022)

Brett, Michael, Wramington Brian, și Abun-Nasr, *North Africa*, 2022, disponibil la <https://www.britannica.com/place/North-Africa> (accesat la 28.09.2022)

Cupola Stâncii din Ierusalim, disponibil la <https://www.infotour.ro/ghid-turistic/monumente/cupola-stancii-din-ierusalim-10211> (accesat la 18.09.2022)

Duffy, Michael, *Who's who- Ahmed Djemal Pasha*, 2009, disponibil la: <https://firstworldwar.com/bio/djemal.htm> (accesat la 29.09.2022)

Evason, Nina, *Syrian Culture*, 2016, disponibil la <https://culturalatlas.sbs.com.au/syrian-culture/syrian-culture-religion> (accesat la 21.09.2022)

Gilchrist, Catie, *The Syria-Lebanon Campaign, June-July 1941*, disponibil la <https://www.anzacmemorial.nsw.gov.au/our-stories/our-stories/syria-lebanon-campaign-june-july-1941> (accesat la 20.09.2022)

Hadad, 2017, disponibil la <https://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Hadad&oldid=1005779> (accesat la 22.09.2022)

Heavy gunfire in Syria's Capital During Weekend, disponibil la <https://www.haaretz.com/heavy-gunfire-in-syria-s-capital-during-weekend-1.5174650> (accesat la 20.02.2022)

<https://all-populations.com/en/sy/population-of-damascus.html> (accesat la 20.09.2022)

<https://www.apollo-magazine.com/umayyad-mosque-damascus-alain-george/> (accesat la 28.09.2022).

<https://www.britannica.com/biography/Abd-al-Malik-Umayyad-caliph> (accesat la 25.09.2022)

<https://www.britannica.com/biography/al-Walid> (accesat la 25.09.2022)

<https://www.britannica.com/biography/Tariq-ibn-Ziyad> (accesat la 28.09.2022)

<https://www.britannica.com/biography/Umar-II>, accesat la 28.09.2022)

<https://www.britannica.com/biography/Yazid-ibn-al-Muhallab> (accesat la 25.09.2022)

<https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Civil-war> (accesat la 20.09.2022)

<https://www.britannica.com/summary/Damascus> (accesat la 18.09.2022)

<https://www.britannica.com/topic/Al-Aqsa-Mosque> (accesat la 20.09.2022)

<https://www.britannica.com/topic/Jupiter-Roman-god> (accesat la 28.09.2022) <https://www.britannica.com/topic/tawhid> (accesat la 25.09.2022)

<https://www.worldometers.info/world-population/syria-population> (accesat la 20.02.2022)

In memoriam prof. univ. dr. Nadia Anghelescu, fondatoare a școlii de arabistică din România (1941-2021), disponibil la <https://unibuc.ro/in-memoriam-prof-univ-dr-nadia-anghelescu-fondatoare-a-scolii-de-arabistica-din-romania-1941-2021/> (accesat la 22.09.2022)

Least habitable city, disponibil la <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/100393-least-habitable-city> (accesat la 12.09.2022)

Levant, 2021, disponibil la <https://www.britannica.com/place/Levant> (accesat la 21.09.2022)

Marea Moschee din Damasc (a Omeiazilor) „leagă” creștinismul de islam, disponibil la <https://enigmatica.ro/marea-moschee-din-damasc-a-omeiazilor-leaga-crestinismul-de-islam/> (accesat la 15.09.2022)

Miron, Denisa, *Acordul Sykes-Picot, originea haosului din Orientul Mijlociu*, 2016, disponibil la https://stiripesurse.ro/acordul-sykes-picot-originea-haosului-din-orientul-mijlociu_995439.html (accesat la 20.09.2022)

Moscheea lui Omar (Cupola Stâncii) - unul dintre cele mai importante monumente musulmane, disponibil la <https://enigmatica.ro/moscheea-lui-omar-cupola-stancii-unul-dintre-cele-mai-importante-monumente-musulmane/> (accesat la 18.09.2022)

Rif Dimashq Governorate Campaign, disponibil la https://military-history.fandom.com/wiki/Rif_Dimashq_Governorate_Campaign (accesat la 22.02.2022)

Rodgers, Lucy, Gritten, David, Offer, James, Assare, Patrick, *Syria: The Story of the Conflict*, 2016, disponibil la: <https://bbc.com/news/world-middle-east-26116868> (accesat la 20.02.2022)

Sinai, Nicolai și Watt, William Montgomery, *Muhammad*, 2022, disponibil la <https://www.britannica.com/biography/Muhammad> (accesat la 25.09.2022)

Stan, Alexandru Bogdan, *Alexandru cel Mare- lord al războiului și cuceritor al Orientului*, disponibil la <https://historia.ro/sectiune/general/alexandru-cel-mare-lord-al-razboiului-si-cuceritor-573333.html> (accesat la 22.09.2022)

Syria says Damascus airport operations suspended after Israeli strikes, 2022, disponibil la <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/14/syria-damascus-airport-bombed/> (accesat la 18.08.2022)

Syria war: Army takes full control of Damascus after ousting IS, 2018, disponibil la: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44198304> (accesat la 20.02.2022)

The Sasanian Empire 224-651 A.D., disponibil la https://metmuseum.org/toah/hd/sass/hd_sass.htm (accesat la 23.09.2022)

WordSense Dictionary, disponibil la <https://www.wordsense.eu/Damascus/> (accesat la 17.09.2022)

Zamfirache, Cosmin Pătrașcu, *Cine au fost cu adevărat misterioșii filistenii, cei mai neîmpăcați dușmani ai evreilor. Ce spun specialiștii*, în „Adevărul”, 2021, disponibil la <https://adevarul.ro/stiri-locale/botosani/cine-au-fost-cu-adevarat-misterioșii-filistenii-2137785> (accesat la 22.09.2022)